

“Wir habEn sehr gut gespieLt”¹: Findes der en mesolekt i wienerisk tysk?

Alexandra Regina Kratschmer, Aarhus Universitet
Henrik Jørgensen, Aarhus Universitet

Abstract: The paper discusses the variational parameters in the different standards of spoken German in Vienna (Austria). We make a case for three sociolectal layers: A spoken standard approximating (but still markedly different from) Standard German usually associated with higher social levels, a dialectal variety associated with lower social levels, and an in-between level used by all members of the speech community under various conditions. The speakers use code-switching to reflect aspects of the situation with respect to speech-act functions of the utterance (informative or passionate), the level of formality, and the relations to the interlocutors. Traces of this tripartite variational system are found in local texts already in the 1950s, and the situation seems to have been stable since then.

Keywords: Wiener tysk, mesolekt, funktionelt kodeskift, synkroni/diakroni

1. Introduktion: Variationsparametre i tysk og østrigsk tysk

Standardtysk er resultatet af en meget kompleks historie. Udgangspunktet er det skriftsprog, som etablerede sig i det kejserlige kancelli i løbet af middelalderen, og som Luther benyttede som ortografisk norm. Luthers skriftnorm er traditionelt blevet set som en almengyldig norm; den brugtes regelmæssigt som forbillede i de reformerte områder (Wolff 1994: 130-132; Wiesinger 2008: 24)². De katolske områder (med Østrig som kerneland) forsøgte at fastholde deres egne normer for tale og skrift, specielt i de første århundreder efter reformationen, hvor trosspørgsmålene virkelig skilte vandene (Wiesinger 2008: 246-250), men i anden halvdel af det 18. århundrede blev den nordtyske skriftnorm også anerkendt i syd (Wiesinger 2008: 263-269). Konsekvensen blev, at der i Østrig i dag koeksisterer en sydtysk-baseret talesprogsvariant, der markerer høj social status, og en anden talesprogsvariant, som er baseret på den mere nord- og mellemtysk orienterede skriftsprogsnorm. Den sidste form har også status, men ses af mange østrigere som en ikke-hjemlig udgave af standardsproget.

Det østrigske sproglandskab udmærker sig ved at rumme en række varieteter, hvis status har sociolingvistiske valører, og som bruges på distinkte måder i den sociale interaktion. (Moosmüller 1991; Soukup 2009:25). I den ene ende af den sociolingvistiske skala findes de lokale dialekter, og i den anden ende findes der en skriftsprogsorienteret talt standard, som dog er betydelig mindre konsistent, end et mundtligt standardsprog normalt er. Situationen er vanskelig at karakterisere på fyldestgørende vis; ser man for eksempel på de overordnede repertoiremuligheder, er der tale om et mere komplekst billede end traditionel diglossi mellem dialektformer og standardformer. De fleste sprogbrugere har flere varieteter til rådighed og kan vælge imellem dem eller kombinere dem, så ytringerne fremstår som autentiske³. For eksempel kan visse dialektale indslag i en ellers standardpræget ytringssekvens have polemisk brod mod andre, men de kan også bruges som signaler om stærke følelser eller blot tage den værste alvor ud af en situation (Soukup 2021: 24-25). På den anden side har mange medlemmer af sprogsamfundet dog betydeligt færre muligheder for at blive anerkendt som autentiske sprogbrugere på alle niveauerne. Mens de, der som udgangspunkt taler standardnært, sagtens kan levere deres dialektale indslag i en mellemform uden at blive set på som uautentiske, vil de, der som udgangspunkt taler dialektnært, sjældent høste anerkendelse for deres

¹ Se afsnit 4 for en forklaring af de her brugte ortografiske konventioner.

² Sml. dog Wolffs noget forsigtigere formulering (1994: 131).

³ ‘Autencitet’, sml. Blommaert & Varis (2013).

forsøg på at tilnærme sig standarden.

I vores artikel fokuserer vi dels på interferensen mellem dialekt og standard, dels på stabiliteten i de former, som regelmæssigt findes, når de to niveauer interagerer. Det er frem for alt vores pointe, at mellemniveauet, eller mesolekten, er præget af systemiske og kommunikative forhold, der er unikke for dette niveau og giver det status som et tredje niveau. Vi holder os her primært til fonologiske og morfologiske problemfelter, hvor det er nemmere at trække grænserne mellem de forskellige niveauer end fx ved den syntaktiske variation.

2. Hidtidig forskning

Variationsforskningen i Østrig har gennemløbet de samme faser som den internationale variationsforskning. I den første bølge blev variationen antaget at være mere eller mindre automatiseret med baggrund i den talendes oprindelse, i en anden bølge blev der lagt centralt fokus på samtalsituationen, og i en tredje bølge kom det aktive valg af sprogregister i centrum. De talende ses som kompetente inden for både standardsproget og dialekten, og kodeskift sker i aktivt samarbejde mellem samtalepartnerne i samtalsituationen. I den østrigske dialektforskning har der siden 1970'erne (Soukup 2009 med henvisning til arbejder af Leodolter og Dressler & Wodak; Martin 1996) helt frem til de nyeste bidrag (se fx Soukup 2021; Vollmann 2022) hersket enighed angående analysen af sproglandskabet: det østrigske og dermed det wieneriske dialektlandskab kan beskrives fyldestgørende under antagelse af blot to sproglige registre, nemlig på den ene side den historisk forankrede dialekt, og på den anden side en standard, der er orienteret mod det officielle skriftsprog. Eksistensen af en mesolekt beliggende mellem de to registre og uafhængig af dem begge afvises eksplicit (Martin 1996; Vollmann, personlig meddelelse 2023, se afsnit 4.)

Situationen beskrives som todelt, sådan at de talende (se Soukup 2009) kodeskifter mellem niveauerne helt bevidst og i samarbejde med samtalepartneren og -situationen (Soukup 2021). Soukup (2009) tester talende fra den østrigske delstat Oberösterreich ved at lade dem oversætte isolerede glosers fra standardsprog til dialekt og omvendt og konkluderer herudfra, at alle talende behersker begge registre fuldt ud. Denne metode anser vi ikke som tilstrækkelig i forhold til denne vidtrækkende konklusion. En sådan konklusion kan ifølge vores opfattelse kun underbygges igennem fri, længerevarende tale inden for et register.

I sådanne kontekster kan der nemlig opstå konfigurationer, der ligger mellem maksimal dialekt og maksimal standard. I stedet for at betragte disse konfigurationer som et selvstændigt mesolektregister beskriver den østrigske dialektforskning dem som blandinger (*Mischungen*) af elementer fra standard og dialekt (Martin 1996; Vollmann 2022).

Elementer (fx forskellige udtalevarianter af bestemte ord og morfofonologiske regulariteter), der af alle talende automatisk bliver genkendt som enten standard eller dialekt, er siden 1970'erne blevet betegnet (med perspektiv i afkodningen gennem adressaten) som "input-switches" (Soukup 2009).⁴ Disse elementer danner suppletive rækker af former, der er opstået historisk, og der er ingen synkrone regler for afledning af de respektive varianter (dialekt vs. standard) fra hinanden. Formerne er fonetisk tydeligt forskellige og derfor nemme at afkode mht. deres registertilhørighed. Input-switches kan som sagt være gloserrækker med systematisk fonetisk variation ((*ich*) *flieg(e)* ['fli:ɡə]/['fli:ɡ] ↔ *fliag* ['fli:əɡ]; *lieb(e)* ['li:bə] / ['li:b] ↔ *liab* ['li:əb]), leksikalske variationer (*nicht* [nixt] ↔ *net* [ne:d]⁵; *wir* ['vi:v] ↔ *mia* ['mi:v]⁶) eller morfofonologiske regulariteter (bortfald af fri-

⁴ Soukup (2009: fodnote 84) angiver, at Auer bruger termen 'rules of correspondence' til at fastholde forholdet mellem standard- og dialektformer.

⁵ I den traditionelle gengivelse af den wieneriske dialekt i skrift (som vi sine steder benytter for enkelhedens skyld) gengives negationen som *net* eller (sjældnere) *ned*.

⁶ I dette tilfælde beror dialektformen på en assimilation mellem endelsen i 1. pers. plur. *-en* og den initiale konsonant.

kativ i udlyd: *ich* ↔ *i:*; *doch* ↔ *do:*; Soukup 2009). Soukup (2009: 46) opsummerer den hidtidige forskning i tabel 1.

Tabel 1. Input-switches i wienerisk tysk ifølge Soukup (2009: 46).

Standard	Dialect	Example	‘English gloss’	Comments
[i:]	↔ [ɪ]	[li:b] ↔ [lɪb]	‘lovely’	
[u:]	↔ [ʊ]	[gu:d] ↔ [gʊd]	‘good’	
[aɛ]	↔ [ɔ]	[braeɔ] ↔ [brɔ]	‘broad’/‘wide’	
[aɛ]	↔ [a:]	[braeɔ] ↔ [bra:d]		Viennese
[aɔ]	↔ [a:]	[aɔx] ↔ [a:]	‘too’, ‘also’	
[a]	↔ [ɔ]	[had] ↔ [hɔ]	‘has’	
[vɪ]	↔ [mɪ]		‘we’	
[vɪ], [mɪ]	↔ [ma]		‘we’, ‘me’	enclitic/unstressed
[niç]	↔ [nɛ:]		‘not’	
[ɔas]	↔ [dɛ:s]		‘this’/‘the’	
[sɪn]	↔ [san]		‘(we/they) are’	
[ç], [x]	↔ 0	[iç] ↔ [i:], [ɔx] ↔ [ɔ:]	‘I’, ‘still’, ‘anyway’	
[y]	↔ [i]	[glyk] ↔ [glik]	‘luck’	
[œ]	↔ [ɛ]	[mœç] ↔ [mɛç]	‘want’	
[ɔe]	↔ [aɛ]	[hœd] ↔ [haed]	‘today’	
[ʃon]	↔ [ʃɔ:]		‘already’	
[isd]	↔ [is]		‘is’	historically attested; but can also be interpreted as con- sonant-cluster reduction

Vollmann (2022: 35) beskriver situationen på følgende måde (på baggrund af undersøgelserne i Martin (1996), omtalt længere nede):

However, some switches are more salient than others. For instance, a dialectal variant will sometimes be considered ‘more/less dialectal’ than others, other forms or phonological realisations will rather be interpreted by speakers as ‘low register’ (slang) or in terms of ‘ease of pronunciation’ (casualness, laziness). This perception explains why some ‘dialectal’ features can enter the meso- or acrolectal register, i.e., the sociolect which, in principle, requires standard language, while other forms are frowned upon if used in formal settings. (vores fremhævning).

Vi fremhæver her på den ene side, at Vollmann nævner det mesolektale register, mens han samtidig henviser til, at formelle situationer i princippet kræver standardsprog. Afvigelser fra dette krav er ildesete. Vi vender tilbage til sprogvurderinger af denne type afvigelser indenfor sprogsamfundet.

I sit studie af det såkaldte *Umgangssprache* (Martin 1996) anerkender Martin både den omtalte to-kompetencer-model og en model med to typer input-switches: de allerede nævnte historisk betingede og dem, der kan forklares via synkroner processer for allegrofonologi. Martin nævner fx nasalassimilation [*ha:bən* > *ha:m*] i *haben* [‘have’] som eksempel på sidstnævnte type. Martin mener dog, at disse to modeller ikke kan forudsige de konkrete realiseringer af blandede træk, der findes mellem dialekt og standard. Forfatteren tager inspiration i den svenske dialektolog Mats Thelanders model om mikrovariation mellem dialekt og standard i konkret tale (inden for korte ytringer), hvor der hersker implikationelle relationer mellem enkelte træk angående deres registertilhørsforhold og indbyrdes kompatibilitet (Martin 1996). På basis af en undersøgelse af en serie på fire input-switches i et wienerisk korpus⁷ opstiller Martin en implikationel skala af kompatible træk, hvis konkrete konfigurationsmuligheder ligger til grund for dialekt-, standard- og et mellemliggende ”Umgangssprache”. Martin (1996: 149) anvender fire input-switches i sit studie, som vi sammenfatter i tabel 2.

Tabel 2. Input-switches i wienerisk tysk ifølge Martin (1996: 149) i vores tabelform

Udtrykkets skriftsproglige form	østrigsk standard	wienerdialekt
<i>ich</i>	[iç]	[i:]
<i>nicht</i>	[niçt]	[neç]
præfiks til perfektum participium-former	[ge]	[k]
diftongen <i>-ei-</i> (fx <i>heiß</i>)	[ai] ([hais])	[a:] ([ha:s])

Et eksempel for [ge] vs. [k] som præfiks til perfektum participium-former er standard *gesungen* vs. wienerisk dialekt *k’sungen* (‘sunget’).⁸

Martin (1996: 151) beregner derefter på basis af sine data en række implikationer mellem disse træk, dog uden at sandsynlighedsværdien (p) altid er signifikant. Forholdet mellem standardnære former og dialektformer er komplekst, idet *k* kan optræde med *ned* [neç] eller *nicht*, *ge* kan derimod udelukkende optræde med *nicht*; *nicht* optræder med *k* eller *ge*, mens *ned* udelukkende optræder med *k*: *nicht gesungen* eller *nicht k’sungen* eller *net k’sungen*, men **net gesungen* (‘ikke sunget’).

Ud fra kombinationsberegninger kommer Martin (1996: 154, ”Tabelle 8”, her gengivet som tabel 3) frem til et system, der på basis af implikationsmønstrene mellem de ovennævnte fire input-switches viser, hvilke træk der er præsente eller fraværende i hhv. standardsprog (Österreichische *Hochsprache*), *Umgangssprache* og wienerisk dialekt.

⁷ Martins korpus bestod af optagelser med 24 voksne talende fra Wien på tre tekstuelle niveauer: fuldstændige ytringer, enkelte delsætninger samt en bestemt kort frase (‘ich weiss nicht’).

⁸ Vores eksempler, Martin giver ikke noget selv.

Tabel 3. Implikationsmønstre mellem de fire input-switches i wienerisk tysk, som ifølge Martin (1996: 154) gælder for wienerisk dialekt, østrigsk standardsprog og wienerisk *Umgangssprache*.

Tabelle 8: Varianten der Makrovariablen, die Standard, Umgangssprache und Dialekt für das Wiener Deutsch bestimmen

Wiener Dialekt	Österreichische Hochsprache	
+A [k]	-A [g(ə)]	+A -B -C (Hochsprache)
+B [nɛd]	-B [niçt]	+A +B -C (Umgangssprache)
+B [i:]	-B [ɪç]	+A +B +C (Dialekt)
+C [ɑ:]	-C [aɪ]	.

Standard omfatter *k*, men ikke de øvrige dialektale træk, mens Umgangssprache omfatter *k*, *ned* og *i:* (for *ich*), dog ikke *ha:s* for *heiß*, som ifølge Martin udelukkende tilhører dialekten.

Martin befinder sig dermed stadig indenfor et beskrivelsesparadigme, der ikke antager et uafhængigt mesolektalt sprogregister, men blot en overgang, hvor der findes en blanding mellem standard og dialekt.

3. Fænomener, der ikke kan forklares som en ren blanding af dialektale træk og standardtræk

Der findes to typer fænomener, der ikke kan forklares med ovennævnte blandingsmodel. Det ene er morfofonologiske hyperkorrektioner (stabile, tilbagevendende dannelser, 3.1.), det andet er wienerisk monoftongering (3.2.).

3.1. Morfofonologiske hyperkorrektioner

Harnisch (2018) kalder hyperkorrektioner en konstitutiv del i diasystemiske sprogsituationer, og han påpeger, at jo større social signalværdi der ligger i de to registre, og jo flere systemiske træk fra den “lavere” variant der gælder som “fejl”, des mere sandsynligt er det, at der opstår usikkerhed og dermed bestræbelser for at undgå disse fejl. Hvis sprogbrugerne er usikre på den præcise form, opstår hyperkorrektioner. Blandt de typer af hyperkorrektioner, som Harnisch nævner (2018: 236), er ingen dog helt rammende for de fænomener, der kan iagttages, når usikre talere af wienerisk dialekt stiler efter standardformer. Det, der kommer tættest på, er reparation af en morfofonologisk forstyrrelse (“Störung”), som Harnisch giver følgende eksempel på: når *ge*-reduktion i *gekauft* regulært fører til *g’kafft* (i bayersk dialekt), så kan dialektformen *ghabt* for *gehabt* hyperkorrigeres til **ge-ghabt*. Typiske wieneriske morfofonologiske hyperkorrektioner er for det første vokalrestitutioner i udlyd: syllabisk /ŋ/ (eller eventuelt, i særligt eftertrykkelig standard, schwa + *n* /ən/) i frem for alt verbernes infinitiv (*machen* ‘gøre’/‘lave’) bliver fortolket som dialektalt træk og skriftsprogets *e* hyperkorrekt restitueret som [e:n]. Det samme kan findes med udlydende *-e*, der i standardsproget realiseres som schwa (*Bitte* > /’bitə/) – dette kan restitueres som [-e(:)], med eventuel forlængelse (/’bite(:)). I ortografiske kontekster med “-er” (fx i *Bauer* ‘bonde’), der i standard udtales med schwa [ɐ], restitueres ligeledes *-e* med et hyperkorrekt resultat [-eɐ].

Et andet fænomen er et i princippet passende foretaget input-switch fra dialektal lateralvokalisering, fx *g’schpü:t* ([kʃpy:t]), tilbage til standardlateral, *gespielt* (‘spillet’), men hvor lateralen realiseres i en variant, der tilhører netop det dialektale register med den stærkest mulige stigmatisering, nemlig den velariserede lateral, eller “Meidlinger-*l*”, der i den østrigske dialektologi

transskriberes med “f” ([gefʃi:t]). Denne udtalevariant er det træk, der mest af alle associeres med wienerisk dialekt, og samtidig dens mest stigmatiserede (Luttenberger et al. 2021, med henvisning til Moosmüller 1991). Det undgås af talende, der ikke vil bringes i forbindelse med dialekt, og generelt findes fænomenet hyppigere og i mere udpræget grad hos mænd end hos kvinder. Fænomenet forekommer i mange positioner inden for et ord eller en stavelse, dog ikke i alle⁹ (Luttenberger et al. 2021). Leksemet *viel* (‘meget’) er parallelt med *gespielt*: standard [fi:l] vs. dialektalt [fy:] vs. mesolektalt [fi:t]).

I visse leksemer optræder den (restituerede) velariserede lateral derudover sammen med et andet fænomen, nemlig monoftongeringen af en restitueret standarddiftong (se 3.2.). Dette giver en tredelt række af standarddiftong i *weil* (‘fordi’) [vaɪl] vs. dialektal monoftong af type A ([vø:]) vs. monoftong af type B, som er resultat af artikulatorisk ”drifting” af standardvokalen (Moosmüller & Vollmann 2001) plus restitueret lateral i velariseret form ([vɛ:t]).

En anden form for restituering angår kontekster af vokal + nasal: standardsproglige vokaler fulgt af nasaler bliver nasaleret i dialekten, og den nasale konsonant kan derudover bortfalde helt, mens vokalens åbningsgrad følger den sædvanlige lydforskydning mellem standard og dialekt. I tilfældet /a/ bliver dette til [ǝ] (standard [aŋst] vs. dialekt [ǝ(ŋ)st], ‘angst’). En form, hvor standardversionen søges restitueret, fremviser derimod et specielt /a/ med en tydeligt højere åbningsgrad end det standardsproglige, ledsaget af, hvad vi ville beskrive som faryngal konstriktion (faryngalisering; gengivet af efterstillet ”ʕ” i IPA). En støttekonsonant efter den restituerede nasal kan forekomme, muligvis fremmet af konstruktionen ([ǝʕ(k)st]). Dette restituerede, konstriktive *a* er i øvrigt ikke begrænset til nasale omgivelser, et eksempel er *zahlen* (med lateral-restitution og hyperkorrekt schwa-restitution): standard [tsa:lŋ] vs. dialekt [tsɔ:lŋ] vs. mesolekt [tsǝ:lŋ] (‘betale’).¹⁰ Til sidst kan man også nævne tredelte morfofonologiske rækker angående (i standard) stærke verbers præsensbøjninger (med omlyd), fx *er/sie/es hält* (‘han/hun/det holder’): standard [hɛlt] vs. dialekt [hɔ:t] vs. hyperkorrekt [haʔltet], dvs. en svag bøjningsform uden omlyd¹¹.

3.2. Wienerisk monoftongering: “drifting”

Standardtysk har to diftonger, /æ/ og /ɔ/, som opstod af middelhøjtysk /i:/ og /u:/ og som i wienerisk dialekt er blevet monoftongeret til [ɛ:] og [ɔ:]. Denne relativt sene udvikling blev første gang iagttaget omkring 1900 (Moosmüller & Vollmann 2001) og var senest i 1950’erne fast etableret. Ifølge Moosmüller & Vollmann (2001) er denne proces stort set gennemført hos unge wienere, dvs. de unge talende producerer ikke længere nogen diftonger i disse tilfælde. Forfatterne henviser derudover til Moosmüller (1997), som påpeger, at denne monoftongering er ved at sprede sig i hele Østrig.

Vollmann (2022) klassificerer denne monoftongering som hørende til ‘casual/allegro speech styles’, som udviser dertilhørende mekanismer mht. artikulatorisk økonomi. Realiseringsgraden af de i standarden tilbageværende diftonger afhænger af postleksikalske betoningsmønstre (Vollmann

⁹ Meget gængse positioner er: ordinitialt, efter alveolære eller postalveolære obstruenter, intervokalisk mellem bagvokaler, finalt i diminutiver i “-erl”, hvilket i øvrigt er en undtagelse til den ellers gennemførte vokalisering af lateraler i stavelsesudlyd i det mellembayerske dialektområde (Rausch-Supola et al. 2022 med henvisninger). Vi vover at anfægte muligheden af optræden mellem (og efter) bagvokaler og henviser dertil også til omtale af den typisk retrofleks lateral i disse omgivelser i Luttenberger et al. (2021): “Ein weiteres „L“ begegnet uns in österreichischen Varietäten des Deutschen zuweilen, nämlich wenn dem „L“ ein Hinterzungenvokal – also ein „U“, „O“ oder „A“ – bzw. ein – „B“ vorangeht. Dann tritt häufig der Fall ein, dass die Zunge zur Bildung des Verschlusses zurückgebogen wird”.

¹⁰ Uden velarisering, da der er retrofleks realisering efter [a], se Luttenberger et al. (2021).

¹¹ Harnisch (2022: 44, fodnote 18) nævner ikke dette eksempel direkte, men bemærker vedrørende svage bøjningsformer i anden og tredje person præsens som *fechte(s)t*, *flechte(s)t*, *berste(s)t* for standard *fich(s)t/flich(s)t/birs(*s)t* (‘fægter’, ‘fletter’, ‘brister’), at det her ikke blot drejer sig om et skifte i bøjningsparadigmet fra stærkt til svagt, men ydermere eller “frem for alt” om restitueringen af et mere tydeligt *-t*-suffiks (*-et*).

2022). Disse mekanismer står i modsætning til historiske dialekt/standard-input switch-par, men har nu opnået input-switch-funktion. Vollmann (2022, som henviser til Vollmann & Moosmüller 1999, og til Moosmüller & Vollmann 2001) argumenterer for, at denne proces, der oprindeligt blot var variation (‘noise’), nu kan fortolkes som socio-pragmatisk betydningsbærende.

Moosmüller & Vollmann (2001: 45) noterer tre forskellige realiseringsformer og dertilhørende registre angående denne udvikling og bemærker (vores oversættelse):

Siden dialekttalende fra Wien ikke behersker artikulationen af diftongerne /æ/ og /ɔ/, realiserer de, når de bruger standardsprog, i alle tilfældene formerne [ɛ:] og [ɔ:]. Sætningen “meine Schwester hat drei Kinder, mein Bruder hat zwei” [’min søster har tre børn, min bror har to’] har følgende realiseringsmuligheder:

(1) a. Wiener Dialekt: [m̃ɛ:ʃvɛ:sdahɔ:d̥d̥rɛ:kɪ:nda m̃ɛ:ʔbrɔda hɔ:d̥tʃvæ:]

(1) b. Wiener Standard: [mɛnɛʃvɛ:sdɐ hat ʔdræ:kɪndɐ mɛnbru:dɐ hat tʃvæ:]

(1) c. Wiener Dialekt (Standard): [m̃ɛ:nɛʃvɛ:sdɑ ha:d̥d̥rɛ:kɪ:nda m̃ɛ:nʔbru:da ha:d̥tʃvɛ:]

Af oversigten fremgår, at forfatterne faktisk antager et særskilt register, der er karakteristisk for dialekttalende, der stiler mod en standardrealisering (som de betegner som “dialekt (standard)”). Eksemplerne viser typiske – og tydeligt forskellige – træk for de enkelte niveauer (gengivet i tabel 4, produceret af nærværende forfattere, baseret på Moosmüller/Vollmanns (2021: 45) data).

Tabel 4. Udtalevarianter af *meine*, *mein*, *drei*, *zwei*, *hat* og *Kinder* i wienerisk standardsprog, wienerisk dialekt og wienerisk “dialekt (standard)” ifølge Moosmüller/Vollmann (2021: 45), i vores tabelform.

	standard	dialekt	“dialekt (standard)”
<i>meine</i>	mɛnɛ	m̃ɛ:	m̃ɛ:nɛ
<i>mein</i>	mɛn	m̃ɛ:	m̃ɛ:n
<i>drei</i>	dræ	d̥rɛ:	d̥rɛ:
<i>zwei</i>	tʃvæ	tʃvæ:	tʃvɛ:
<i>hat</i>	hat	hɔ:d̥	ha:d̥
<i>Kinder</i>	kɪndɐ	kɪ:nda	kɪ:nda

I wienerisk standard afhænger diftongernes realisering af de fonetiske omgivelser, og de resulterende monoftonger er altid korte, mens dialekten og “dialekt (standard)” udelukkende har lange monoftonger, dog ikke altid de samme: [tʃvæ:] vs. [tʃvɛ:] (*zwei*). Bemærk derudover restitueringen af nasalen i *mein* ([m̃ɛ:] > [m̃ɛ:n]) og af *-ne* i *meine* ([m̃ɛ:] > [m̃ɛ:nɛ]) uden afnasalering af vokalerne, og forskellene på vokalkvalitet og -længde i *hat*. “Dialekt (standard)” og dialekt deler derudover udlyd [a] i *Schwester/Kinder/Bruder*, hvor standard har [ɐ].

Moosmüller & Vollmann (2001) noterer desuden, at en persons brug af den dialektale variant (dvs. lange monoftonger, i modsætning til standardsprogets korte monoftonger) kan være resultatet af forskellige intentioner. I den ene ende af skalaen kan dette indikere, at personen slet og ret ikke råder over et yderligere variationsspektrum, i den anden ende kan det betyde, at personen udtrykker

en sociopolitisk værdiholdning ved at vende sig bevidst mod normsproget. Fortolkningen afhænger af interaktionspartnerne og deres holdninger (tolerance vs. fordomme) og forhandles konstant i selve interaktionen.

Vollmann (2022) påpeger derudover, at urbane dialekttalende oftest bruger standard¹², når de taler til børn, som først i 4-6-årsalderen opnår kompetence i dialektbrug og kodeskift mellem niveauerne.

Relevant for vores analyser herunder er også Vollmanns (2022) bemærkning om lokalradioværternes udfordring ved at skulle manøvrere mellem den standardkrævende udsendelsessituation og tilpasningen til dialekttalende lyttere, som ringer ind *live*. Værterne elaborerer derfor dialekten til en ‘standarddialekt’, hvor åbenlyse dialektformer undgås eller danner baggrund i ubetonede funktionsord, og hvor leksikalske lån fra standardsproget adapteres fonologisk. Interessant er her Vollmanns (2022: 45) eksempel “[gɛbraxt] eller [gɛbraxt], ikke [brɔxt]” for *gebracht* [’bragt’], hvor den anden form er gengivet med vokalen [ɑ], som kunne repræsentere hvad vi i 3.1. har defineret som en meget åben *a*-lyd med faryngal konstriktion (/ɑ̞/), typisk for det mesolektale register, og som forekommer specielt dér, hvor man finder input-switch-parret /a/ > /ɔ/ mellem standard og dialekt. Denne lyd er ellers ikke fundet omtalt andre steder i litteraturen, men anekdotisk kan det suppleres, at førsteforfatterens mor reagerer meget fordømmende overfor den, når hun hører den realiseret.

Alle disse eksempler viser, at der opstår former, der hverken tilhører en egentlig standardsfære eller en egentlig dialektal sfære. Ikke desto mindre er de stabile og tilbagevendende.

4. Historiske eksempler på negative værdidomme af “dialekt (standard)”: “Fußballerdeutsch” og “Gewerkschaftsdeutsch”

Den østrigske fodboldlegende Hans Krankl (der havde sin aktive storhedstid i 1980’erne og nu er fodboldtræner, se også afsnit 7.4.2) kommer fra beskedne, dialekttalende kår. I takt med sine succeser blev han interviewet i medierne, hvor han i lyset af den officielle situation så sig foranlediget (eller blev opfordret) til at producere et standardnært sprog. Indholdet ”wir haben sehr gut gespielt” [’vi har spillet meget godt’] – i ren dialekt: ”mia hom sea guat g’schpü:t” – blev til ”wir habEn sehr gut gspieLt“, med hyperkorrekt fuldvokal foran ”n” i *haben* (her signaleret ortografisk med ”E”) og den som lavdialektal stigmatiserede, velariserede form af den (ligeledes re-konstituerede) lateral (her signaleret ortografisk med ”L”).¹³ Dette Krankl-citat blev en *running gag* i Østrig, og dermed opstod udtrykket ”Fußballerdeutsch”.

En anekdote fra 1950’erne beretter, at en professor på Wiener Hochschule für Welthandel brugte følgende udtryk nedladende over for en studerende under en offentlig mundtlig eksamen: ”Sie mit Ihrem Gewerkschaftsdeutsch!” (’De med Deres fagforeningstysk!’). Baggrunden for denne betegnelse er, at fagforeninger dengang var båret af personer fra arbejderklassen, som i offentlige sammenhænge så vidt muligt tilstræbte at tilpasse deres tale til standardsproget, med et resultat lig det i Hans Krankls tilfælde.

Disse sproglige varieteter blev dermed gennem navngivning konceptualiseret som systemiske. Det er selvfølgelig ikke det samme som, at de *er* strukturelt systemiske, men navngivningen vidner om genkendelighed og tilskrivning af identitet til en talergruppe.

¹² Hvilket ofte ville være “standard (dialekt)” i Vollmanns terminologi (vores bemærkning).

¹³ Ifølge Ralf Vollmann (personlig meddelelse, 2023) er Krankl en rent dialekttalende med en ret sekundær socialisering i standardsproget, som han dog skal bruge akrolektalt, og dette får ham til at lyde som en ikke-modersmåltalende. Han har et begrænset standardsprog, men bliver nødt til at bruge det, når han taler offentligt. Diskrimination forekommer kun, når konteksten ikke passer. Dialekten er stigmatiseret i den akrolektale brug, men ikke i folkelige kontekster.

5. Hidtidig forskning

Vi har i de foregående afsnit set, at der findes følgende fænomener, der ikke tilhører standarden, men som heller ikke tilhører dialekten: standarddiftongernes monoftongering med lang vokal, hyperkorrektioner (også i restituerede kontekster i forbindelse med velariseret lateral), nasale vokaler ved siden af restituerede nasaler, det faryngaliserede /a̠/ samt svagt bøjede præsensformer ved visse verber, der bøjes stærkt i standard. Dertil kommer nogle syntaktiske fænomener, som dog ville kræve nøjere dialekthistoriske undersøgelser, idet fænomenerne ikke omtales i den akademiske litteratur, kun i den populært formidlende¹⁴.

I og med at ovennævnte fænomener typisk korrelerer med hinanden i situationer, hvor dialekt er fravalgt (dvs. de dialektale input-switches typisk undgås, jf. Martins tabel 8), ligesom disse korrelationer er systematiske, foreslår vi her at tage hele skridtet ved at antage eksistensen af et wienerisk mesolektregister, der netop ikke er dækket af Martins Umgangssprache, idet sidstnævnte udelukkende indeholder rene dialekt- og standardtræk.

I den kendsgerning, at der findes særskilte former, der optræder systematisk og som hverken findes i ren dialekt eller ren standard, har vi et strukturelt argument for eksistensen af sådan et særskilt mesolektalt register. Derudover har vi mindst to argumenter angående dette registers sociale eksistens, dvs. registrets eksistens i de talendes bevidsthed som en konceptuel enhed: for det første er det som et særskilt koncept på forskellige måder navngivet af medlemmerne af sprogsamfundet (“Fußballerdeutsch”, “Gewerkschaftsdeutsch”), og for det andet vil vi ved hjælp af empiriske data vise, at denne mesolektale variant opfylder nogle ganske bestemte pragmatiske funktioner (afsnit 6. nedenfor), som kan forudsige kodeskift mellem dialekt og mesolekt på den ene side og standard og mesolekt på den anden, og at denne situation har været stabil siden 1950’erne.

Dette mesolektregister er igen lagdelt i mindst to, og der er høj korrelation mellem det højere register og kvindelige talende og det lavere register og mandlige talende (jf. Luttenberger et al. 2021, om den velariserede lateral). Forekomsten af morfofonologiske hyperkorrektioner¹⁵, af velariseret lateral samt komplet, lang monoftongering markerer det lavere niveau, mens korte monoftonger eller diftonger med reduceret (flad) udtalebue, konstriktivt *a*, svag præsensbøjning for stærke verber og hyperkorrekte syntaktiske fordoblinger (*wir sehen sich uns*) er typiske for det højere niveau.

Det skal dog nævnes, at fx Vollmann ikke er enig i fortolkningen, at hyperkorrekte fænomener kan udgøre et særskilt register. For Vollmann er det hyperkorrekte *-en* ([e:n]) en standardsproglig form - som fx Krankl dog danner forkert, fordi han har en forkert forestilling om normerne, ligesom en talende fra overklassen kan have forkerte forestillinger om dialekten. Med andre ord kan medlemmer af et sprogsamfund have en mangelfuld eller fejlbehæftet kompetence vedrørende sociofonologisk variation (personlig meddelelse, 2023).

6. Mesolektens pragmatiske funktioner

Mesolekten som *gennemgående* (i hvert fald intenderet) *registervalg* hos ellers dialekttalende forekommer i sammenhænge, hvor standardsproget anses som ønskværdigt. Det gælder fx alle situationer med offentlig tale: medieoptræden (jf. Hans Krankl) og anden kontakt med autoriteter (fx

¹⁴ Fx i Wehle (1980); typiske syntaktiske fænomener er funktionsordsfordoblinger: fx *kleiner als wie* (s. 45, i stedet for *kleiner als* i komparativkontekster, ’mindre end’), *schreiben Sie sich Ihnen das auf* (s. 56, i stedet for *schreiben Sie sich das auf* i refleksive kontekster; ’skriv De det ned for Dem’), *Eindruck [...], der was Ihnen [...] zusteht* (s.56, i stedet for *Eindruck, der Ihnen zusteht* som relativindleder; ’indtrykket, som Dem tilkommer’), [...], *dass damit also nicht fremde Menschen über einen Wiener lachen* (s. 57, i stedet for *dass also nicht fremde Menschen lachen* som finalsætningsindleder; ’sådan at fremmede mennesker ikke griner ad en person fra Wien’); anekdotisk kan det tilføjes, at den gængse fordoblede mesolektale form *treffen wir sich uns* [’lad os os mødes’] i førsteforfatterens familie jævnligt blev parodieret med et (ikke-dokumenteret) *treffen wir sich uns einander* (kombination af erstatning af dialektalt *se* med standard *sich* + neutralt register *uns* + højt skriftligt register *einander*).

¹⁵ Undtagelsen er her den hyperkorrekte schwa-restitution, der også høres hos kvinder, når de henvender sig til børn og kæledyr. Kvinders tale tilhører normalt det højere mesolektale register.

eksamenssituationen). Mens denne type variation ikke er ukendt i andre situationer, hvor forskellen på høj- og lavsproglig form er markant, er det rent socialt mere bemærkelsesværdigt, at den wieneriske mesolekt regelmæssigt bruges ved tale til bestemte adressatgrupper. Dialekttalende, der som nævnt ofte stiler mod at opdrage deres børn til standard (Vollmann 2022), kan producere mesolekt i tale rettet mod børn (7.1.). Derudover kan mesolekten bruges overfor ikke-tysktalende (eller minimalt tysktalende) samt kæledyr (7.3.).

Mesolektbrug forekommer derudover som *lokalt kodeskift*, fx emnebettinget ved hele sætninger, der skal give en effekt af højtidelighed. Derudover forekommer det ved 'dannede' enkeltord: fagudtryk, fremmedord og ord fra højtidelige semantiske felter. Endelig kan lokalt kodeskift produceres af dialekttalende med ønske om at producere en standardform (se Hans Krankl i 7.4), eller som citat af standardtalende, ofte med en kritisk undertone (se 8.2).

Talende med standardsproglige kompetencer benytter mesolekten i parodier, der per definition markerer afstandtagen, dog ikke nødvendigvis på en aggressiv måde, men også godmodigt (som i 8.1 og 8.3), samt evt. i tale rettet mod børn, udlændinge og kæledyr. Standardtalende benytter de egentlige dialektformer i nogle helt andre situationer:

- emfase (emotionel, narrativ: klimaks/kommentar til klimaks, kritikrelateret etc.)
- afreagering (typisk i forbindelse med bandeord)
- når den talende formoder, at brug af standard kan opleves af samtalepartneren/publikum som snobberi (jf. Vollmann 2022):
  - for at signalere folkelighed, afslappethed og uformel stemning (sml. afsnit 8)
  - for at opnå accept/velvilje hos dialekttalende
  - for at honorere deres dialekttalende ophav eller hovedsagelige omgangskreds
- for at signalere venstreorienteret indstilling (solidarisering med arbejderklassen)

7. Synkrone, anekdotiske eksempler på anvendelsesfunktioner

Med henblik på læsbarheden er mesolekten og dialekten i det følgende ikke længere gengivet med IPA, men med en tilnærmet ortografi af den art, som også bruges i dialektordbøger, grammatikker og gengivelser af sangtekster og poesi i dialekt. Eksemplerne (1)-(4) samt (6) og (7) er observationer, der er blevet noteret. Eksempel (5) er konstrueret. (8)-(12) er udsnit af en løbende samtale på *live-TV*.

I (1) ses en forekomst af tale henvendt til børn. En mor viser sit ca. 2-årige barn en låsemekanismes funktion ved at åbne og lukke den, understøttet af ordene

- (1) “Aufmach**En** – zumach**En** – aufmach**En** – zumach**En**”.
 ‘lukke op – lukke i – lukke op – lukke i’

I eksempel (2) parodierer komikergruppen Maschek et udsnit af østrigsk børnefernssyn fra 1970'erne via *voiceover*¹⁶. En dialekttalende klovn henvender sig til børnene i publikummet og advarer dem mod at tage narkotika (*Drogen*). Både dette ord og en opfordring til børnene om at høre godt efter (*Ohren aufsperrren* 'lukke ørerne op') er markeret med restitueret vokal foran *n* i udlyd.

- (2) So, liabe Kinda [‘liebe Kinder‘], heit dazöh i eich wos [‘heute erzähle ich euch etwas‘], das Thema is: „Ke:ne Macht den Drog**En**“. Und dass i‘ net ë:’gschpeat wea [‘und damit ich nicht

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=U2z0QyefM0>

ingesperrt werde‘], [eftertrykkeligt henvendt til publikummet] müssts¹⁷ Ihr die OhrEn aufsperrEn
‘Nå, kære børn, i dag vil jeg fortælle jer noget. Temaet er: Ikke lade narkotika få magten. Og for at jeg ikke skal blive spærret inde, må I lukke ørerne op.’

Eksemplerne (3) og (4) viser tale henvendt til kæledyr. I (3) taler en kvinde ved nabobordet på en café på dialekt med sin bordherre. Pludseligt bliver hun opmærksom på sin hunds (stramme) halsbånd. Hun bøjer sig ned til hunden og løsner halsbåndet med ordene:

- (3) “Locker machEn!”
‘Gøre løs!’/‘Løsne!’

I eksempel (4) serverer førsteforfatterens veninde fra Wien, som ikke er dialekttalende, foder for sin hund og siger med eftertryk:

- (4) “EssEn!”
‘Mad!’

Mesolekten forekommer også i tale rettet til udlændinge. Eksempel (5) er som sagt konstrueret på baggrund af en meget gængs praksis, der også har en lang tradition for at blive parodieret af komikere. Vi har dog desværre ikke kunnet finde konkrete belæg i litteraturen eller online. På byggepladsen kan en wienerisk byggearbejder finde på at sige til sin udenlandske kollega (typisk i kombination med infinitiv samt personligt pronomener, og det hele i en ordstilling, der ikke er grammatisk, men informationsfordelingsmæssigt meget logisk):

- (5) “Du ZiegEl¹⁸ holEn!” (‘Hol (du) (die) Ziegel!’)
‘Dig teglsten hente!’/‘Hent (du) teglsten(ene)!’

I det følgende gengives eksempler på kodeskift fra en længere privat samtale overhørt på et *Austrian Airlines*-fly, der indeholder tre aspekter af kodeskift (emne, citat og emfase). To midaldrende kvinder, der rejser sammen, taler en lettere dialektpræget varietet. Da samtalen falder på en svær familiesituation hos den ene, skifter begge til standard (markering af det seriøse emne) og opretholder dette valg med to korte undtagelser. Den berørte kvinde siger på et tidspunkt, da de drøfter, hvor belastende en sådan situation er:

- (6) “*Da muss man einen klaren Deal haben* [standard]: ”*I moch des* [‘ich mach(e) das’], *du mochst des* [‘du machst das’], *ich moch des*, *du mochst des*” [skift til dialekt for at markere en citatagtig reference til en naturlig samtale på dialekt].”
‘Så må man have en klar aftale [standard]: Jeg gør dét, du gør dét, jeg gør dét, du gør dét [dialekt].’

Den anden kvinde svarer på dette:

---

¹⁷ Det udlydende ”s” i ”müssts” stammer fra det personlige pronomener ”es” i anden person pluralis (oprindeligt dualis). ”Es” findes i både bayersk og wiener dialekt og er begge steder derudover blevet omfortolket til en verbalendelse i anden person pluralis. Det findes i både dialekt og mesolekt i Wien (dette giver dobbeltformer som *Kommts es?* ’Kommt ihr?’).

¹⁸ I standard ville ”Ziegel” enten have schwa eller Ø foran /l/ i udlyd (med syllabisk *l*). I dialekt ville der være syllabisk *l* ([tsiagl]), eventuelt med /g/ reduceret til approksimant.

- (7) “*Ich bewundere dich!* [i meget eftertrykkeligt standardtysk, der markerer højtidelighed] [kataforisk pause i talen] *I kennt des ne:t* [‘ich könnte das nicht’]! [eftertrykkelig dialekt for at markere emotionel emfase og eventuelt udsagnets pointe]”.
 ‘Jeg beundrer dig [standardudtale]. Det ville jeg ikke kunne’ [markeret dialekt].’

Vi afslutter præsentationen af synkrone data med uddrag fra et live-talkshow for at følge longitudinalt op på én bestemt talendes (Hans Krankls) offentlige sprogbrug (se 5). Live-talkshowet *Fellner! Live* (2018¹⁹), hvor Hans Krankl er gæst, indeholder fem aspekter af kodeskift (offentlig tale, tilpasning til publikum/”folkelighed”, højtideligt emne, ord fra højere register og citatlignende formuleringer).

Følgende er nødvendig baggrund for vores eksempler: de to wieneriske eksfodboldspillere Hans Krankl og (nygifte) Toni Polster fra samme æra (1980’erne), som begge nu arbejder som trænere, interviewes angående en tredje fodboldtræner, Dietmar (Didi) Kühbauer, som har forladt sin gamle klub *St. Pölten* til fordel for den mere prestigefulde *Rapid* (Hans Krankls oprindelige klub), hvilket både studievært Wolfgang Fellner og Krankl anser som et svigt, mens Polster viser mere forståelse.

Da udsendelsen er en offentlig situation, gør studieværten Fellner brug af et mesolektalt register i introduktionen til udsendelsen:

- (8) *ein Thema* [...] *höchste Zeit* (begge med diftonger, dog lettere flade).²⁰
 ‘et tema – [det er ved at være] højeste tid’

Værten begynder at blande dialekt ind, da han taler til sine gæster, nok for at fremstå som folkelig og for at honorere deres dialektale baggrund:

- (9) *seavas* [’servus’] *Hans; seavas Toni - seit waun* [’wann’] *verheiratet?* (det sidste ord udløser mesolekt grundet sin højtidelige betydning).²¹
 ‘Hej Hans, hej Toni, hvor længe har du været gift?’

Toni Polster taler mesolekt med få undtagelser, selvom studieværten stiller spørgsmål på dialekt. Han viser en tydelig omhu med henblik på at respektere den offentlige situation:

- (10) *ganz so schlimm is[t es] nicht, Wolfgang, ... du weisst, es san* [’sind’] *erst acht* [dvs. ikke dialektalt ‘ocht’] *Runden gespielt* [ikke dial. *g’schpü:t*; og uden Meidlinger *l*]; *es müssen* [ikke dial. ‘mia:sn’] *noch viele Siege folg’n* [ikke dial. *foign*, og uden schwa-restitution foran syllabisk *n* i *folgen*].
 ‘helt så slemt er det ikke, Wolfgang ... du ved, der er først blevet spillet otte runder, der må komme mange sejre bagefter’

Hans Krankl taler mest dialekt, men skifter i korte overgange til mesolekt. Dette gør han ret systematisk ved gløser fra et højere register (dannede ord, fagudtryk) inklusive en række efterfølgende ord²², samt en eller to gange ved en formulering, der virker som et citat fra fx en

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=yh3Co4YKdjA>

²⁰ Alle tre samtalepartnere kan siges at forblive på det mesolektale niveau (flade diftongbuer, tydeligt ikke-aspirerede klusiler (alle følgende forekomster) /ptk/ samt ustemte /bdg/, et yderligere kendetegn for wienerisk tysk, som dog kan være mere eller mindre udpræget alt efter det tilstræbte sprogregister), dvs. at de tre talende aldrig i løbet af udsendelsen når standardniveau.

²¹ For radioværterens manøvrering mellem registre, se Vollmann (2022), omtalt i 3.2.

²² Dvs. at mesolekten fortsat benyttes ved de første få ord efter den gløse, der udløser skift til mesolekten, hvorefter der skiftes tilbage til dialekt.

avisartikel (standardformerne fremhævet via understregning, det eventuelle udløsende ord, fx *Charakter* nedenfor i fed):

- (11) *Des woa* [‘das war’] *so ...*, *er* [= Kühbauer; derudover: personligt pronomen i subjektspostition bruges kun i skriftsprog – i talt sprog og dialekt ville der bruges demonstrativpronomen *der*] *wurde zwei Mal* [ikke dial. ‘zwa moi’] *von Rapid abgelehnt*²³, *und I hob ma scho docht, waun er an* [‘und ich habe mir schon gedacht, wenn er einen’] ***Charakter hätte, dann hätte er das nicht gemacht*** [højregisterglose *Charakter* udløser mesolekt i stedet for dial. ‘hetta des net g’mocht’], *muass ava of da ondan Setn song* [tilbage til dialekt for ‘muss aber auf der anderen Seite sagen’] ...; *im Endeffekt verstehe ich, dass er es macht* [dannet glose *Endeffekt* udløser passage i mesolekt].
 ‘Det var sådan det var ... han [Kühbauer] blev to gange afvist af Rapid, og jeg tænkte mig, at hvis han havde karakter, så havde han ikke gjort det. Men jeg må på den anden side sige at til syvende og sidst [im Endeffekt] forstår jeg, hvorfor han gjorde det.’

Krankl taler derefter om fodboldklubben Rapid:

- (12) ... *in der Rapidführung befindet sich nicht ein Mann* [dannet glose *Rapidführung* udløser en passage i mesolekt, samtidigt med at passagen igen lyder citatagtigt grundet det skriftsproglige *befindet sich*, som i talesprog ville erstattes med *ist* eller *gibt (e)s*; *nicht ein Mann* ville svare til dialekt ‘net á mō(n)’], *der a Ohnung hot* [tilbage til dialekt: ‘der eine Ahnung hat’].
 ‘... i Rapidledelsen er der ikke én eneste mand, der har forstand på noget som helst.’

Ud fra disse belæg kan vi for det første konstatere, at kodeskift ifølge de i afsnit 6. beskrevne principper er yderst produktivt synkront, og for det andet, at det har holdt sig stabilt hos Hans Krankl siden 1980’erne. I det følgende vil vi se, at denne diakrone stabilitet kan dokumenteres for sprogsamfundet i Wien generelt helt tilbage fra 1950’erne.

8. Mesolektens stabilitet over tid

Vi vil her ved hjælp af eksempler fra populærkulturen (sange) fra midten af 1900-tallet til i dag dokumentere det mesolektale registers robusthed, både med hensyn til mesolektens sproglige egenskaber og med hensyn til funktionerne, hvilket markeres igennem kodeskift mellem de enkelte varieteter. Også her er mesolekt og dialekt gengivet med en tilnærmet ortografi, som også bruges i gengivelsen af sangteksterne online; enkelte steder har vi valgt at tilpasse online-ortografien til den, som vi har valgt for vores gengivelser i den øvrige artikel, enten pga. inkonsekvenser eller for at kompensere for en diskrepans mellem den valgte audiooptagelse og online-sangteksten. Eksemplerne er valgt med følgende tre kriterier in mente: i) forekomst af kodeskift, ii) kronologisk spredning og iii) ikonisk status af sangene inden for den østrigske populærkultur, både samtidigt og efterfølgende.²⁴

²³ Med velariseret lateral; en dialektversion ville af fonotaktiske årsager (efter velær lukkelyd) grundet synkope af *e* være uden velarisering (‘obg’leht’). Passagen lyder citatagtigt, også grundet præteritumsformen (*wurde*), da præteritum generelt ikke forekommer i østrigsk talesprog (der bruges førntid i stedet).

²⁴ Den ikoniske status af de sange, vi diskuterer, er dokumenteret her: <https://www.kabarettarchiv.at/Kabarett-der-1950er-Jahre> for 8.1, <https://austriancharts.at/showitem.asp?interpret=Wolfgang+Ambros&titel=Zwickl%27s+mi&cat=s> for 8.2 samt https://de.wikipedia.org/wiki/Amadeus-Verleihung_2016 og https://de.wikipedia.org/wiki/Amadeus-Verleihung_2019 for 8.3.

8.1. “DER G'SCHUPFTE FERDL” (‘smart-i-en-fart-Ferdinand’), 1952

Sangen omhandler Ferdinand ”Ferdl”²⁵ fra arbejderkvarteret *Hernals* i Wien. Han vil gerne være chik og in; han prøver at klæde sig elegant, men sangteksten antyder, at det ikke rigtigt lykkes. Han tager til dans²⁶ med sin kæreste Mitzi²⁷, hvor han ender i et slagsmål. Teksten er skrevet på dialekt, men indeholder citatagtige passager, som kan fortolkes som dækket direkte tale, som parodierer Ferdinand og andres prætentiose tanker om sig selv ved hjælp af mesolekt. Også indholdet på et skilt bliver gengivet og parodieret i mesolekt. Derudover udløser dannede gloser igen mesolektale passager.²⁸ Passager med mesolekt (og evt. standardsprog) er markeret med **fed**. I første vers omtales Ferdinands grøn-gul-stribede sokker, som han selv synes er meget elegante, samt fagudtrykket for brylcremen som fuldender hans look, i mesolekt:

- (13) He:te [‘heute‘] ziagt [‘zieht‘] da g'schupfte Ferdl frische Sockn an
 ‘I dag tager fjollede Ferdinand friske sokker på’
Grün [dial.‘grean‘] und **gelb** [mit velariseret lateral; dial. ‘gö:b‘] **gestre:ft** [med monoftongering af standardformen; dial. ‘g’schtra:ft‘], das ist so **elegant** [med velariseret lateral; er udelukkende en standardglose]
 ‘Grøngul-stribede, det er så elegant’
 Schmiert mit feinsten **Brillantine**²⁹ [med velariseret lateral] seine Lockn [med velariseret lateral] an
 ‘Smører sine lokker med den fineste brillantine’
 Putzt de Schuach [‘die Schuhe‘] und nocha haut a se ins Gwā:nd [‘nachher wirft er sich ins Gewand/in die Kleidung’] ...
 ‘Pudser skoene, og så tager han tøj på’

I næste vers markerer “mit vergnügtem Sinn” et højt skriftsprogligt register, der igen parodierer Ferdinands (og hans kæreste Mitzis) højtidelige tanker om sig selv. I danseskolens garderobe hænger et skilt, hvis indhold parodisk citeres i mesolekt: først fagudtrykket „Schild“ udtalt med eftertrykkeligt velariseret lateral, derefter tiltalen “die p.t. Gäste”³⁰ og efterfølgende den traditionelle formulering “werden höflichst gebetEn”, men udtalt med eftertrykkelig mesolektal vokalrestitution før *n*, og det samme i rimet “betretEn” i næste vers (selve ordet “betreten” er ligeledes skriftsprogligt). Slutteligt er også “Tanzlokalität” skriftsprogligt: det udtales her overtydeligt, hvilket igen fremhæver det prætentiose.

²⁵ Med wienerisk diminutiv *-l*.

²⁶ Med reference til en ærkwienersk tradition: at gå i en danseskole, som i weekenderne holder ”perfektion”, dvs. åbner sine døre for selskabsdans uden undervisning, sådan at eleverne kan forbedre deres dansepræstationer, dog ofte brugt som rent social begivenhed.

²⁷ “Mitzi” er en meget wienerisk kæleform for “Maria”.

²⁸ Tekst og musik: Gerhard Bronner, 1952; fremført af Helmut Qualtinger (ukendt årstal); begge er legendariske (nu afdøde) østrigske kabarettister. (lydoptagelse: https://www.youtube.com/watch?v=sEGvFccaXpQ&list=RDsEGvFccaXpQ&start_radio=1, sidst tilgået 5. august 2025; teksten er en tilpasset version af: <https://www.musixmatch.com/de/songtext/Helmut-Qualtinger/Der-G-schupfte-Ferdl>).

²⁹ ‘brylcreme’.

³⁰ “p.t.” står for ”pleno titulo” (<https://abkuerzungen.woxikon.de/abkuerzung/pleno%20titulo.php> , dvs. ‘med fuld titel’); titler af enhver art har været og er stadig meget vigtige i det østrigske samfund; derfor tiltalte man tidligere for en sikkerheds skyld alle mennesker med “p.t.” for at undgå, at titelejere følte sig stødt grundet mangel på honorering.

- (14) So geh‘n die beiden mit **vergnügtem Sinn** zum Thumser³¹ hin
 ‘Så går de begge med fornøjet sind hen til Thumser.’
 Bei der Gardrobe sehen sie ein großes **Schild** [dial. ‘Schü:d’]:
 ‘Ved garderoben ser de et stort skilt.’
 “Die **p.t.** Gäste werdn **höflichst gebetEn**
 ‘De ærede gæster anmodes høfligst’
 Die **Tanzlokalität** ohne Messer³² zu **betretEn**” ...
 ‘Om at betræde danselokalet uden kniv.’

I næste vers er en række højtidelige gloser og formuleringer mesolektalt markeret via velariseret lateral, igen for at parodiere Ferdinands floskelagtige, prætentiose opfattelse af situationen (“Elan”, “Elastizität”, “sich von selber verstehen”). Omtalen af musikstykket som “gespielt” med velariseret lateral er igen parodisk citatagtigt, idet det indeholder reminiscenser fra enten koncertplakater eller annonceringer af optrædende kunstnere igennem en konferencier.

Til sidst står Ferdls navn for første gang i den officielle variant ”Ferdinand” og fagudtrykket “Parkett” i komisk kontrast til verbet “schleifen” (‘slæbe’, ‘trække’, ‘hive’) og omtalen af hans kæreste som “de Mitzi” (med talesproglig artikel “die”).

- (15) Da fangt [‘fängt’] mit Schwung und **Elan** [med velariseret lateral; er udelukkende en standardglose]
 ‘Så begynder med stor energi’
 A g'schtampfta [‘gestampfter’] Tschitabug [‘Jitterbug’, en dans] an
 ‘En stampet jitterbug.’
Gespielt [dial. ‘g'schpü:t’] von Tscharlje [‘Charlie’, velariseret lateral] Woprschaleks
 Goidn [engl. ‘Golden’ med regelmæssig wienerisk dialektal lydforskydning] Boys aus
 Hernois [arbejderkvarteret Hernals i Wien]³³,
 ‘Spillet af Charlie Woprschaleks Golden Boys fra Hernals’
 Und mit **Elastizität** [med velariseret lateral; er udelukkende en standardglose] Die **sich** von
selba [sö:ba] **versteht**
 ‘Og med en selvfølgelig elasticitet’
 Schle:ft [‘schleift’] da **Ferdinand** de Mitzi aufs **Parkett** ...
 ‘Slæber Ferdinand Mitzi på dansegulvet.’

8.2 “ZWICKTS³⁴ MI (I man i dram)!” (“Zwickt mich, ich meine zu träumen!”, ‘Knib mig, jeg tror, jeg drømmer!’, 1975

Sangen er en klassiker fra 1970’ernes dialektpopmusikbølge, som omtalte alvorlige emner (og ikke længere kun brugte dialekten til parodiske formål), formodentlig fremmet af ungdomsoprørets undergravende virkning på den rigide borgerlige kultur (hvilken dog aldrig blev så gennemgående som fx i Danmark). Sangene blev typisk skrevet og fremført af samme person. Denne sang omhandler enkelte scener fra det jævne dagligdags liv i Wien, som forfatteren belyser kritisk, dog uden at tage afstand fra brugen af dialekten. Omkvædet refererer til, at de omtalte forhold forekommer afsenderen for grelle til at være sande, og han beder publikum om at nive ham for at kunne afgøre, om han

³¹ En danseskole, der virkelig eksisterede, og som efter sangens udgivelse stævnedes Bronner for dårlig omtale.

³² Også den spøjse opfordring om ikke at tage kniv med i lokalet er en hentydning til de rå omgangsformer i arbejderkvarteret; Ferdinand afleverer sin, hvilket bliver et problem for ham i det slagsmål, der senere opstår.

³³ Komisk er ligeledes kontrasten mellem det påtagede engelske (“Charlie”, “Golden Boys”) og det typiske tonguetwister-tjekkiske efternavn “Woprschalek” og den dialektale udtale af “Hernals”.

³⁴ For det udlydende “s” i “zwicks” se fodnote 17.

befinder sig i en ond drøm.³⁵

Første vers, som gengives her, citerer en prototypisk selvhøjtidelig borger, der kritiserer (netop) ungdommen for at være forkælet og uden idealer. De efterfølgende vers udstiller denne type borger som korrump og skinhellig. Denne borgers tale bliver gengivet i mesolekt, mens resten af sangen er skrevet i dialekt, med undtagelse af ét ord fra et højere register.

Citatet fra den skinhellige borger indeholder følgende mesolektale former: “**ke:n** [med mesolektal monoftong] **Ideal**” (‘ikke noget ideal’, et dannet ord, der aldrig ville følge den regulære dialektale lydfor skydning til *[ide’æ:]); det samme gælder “**Werte**” (‘værdier’) i filosofisk (i modsætning til den metriske) læsning, hvor bortfald af udlydsschwa er udelukket. “**Sinn**” i betydning ‘Interesse’ er ligeledes en dannet brug.³⁶ Hele den følgende sætning står i mesolekt og “**Werte**” og “**Härte**” rimer, men det gør de udelukkende i mesolekt: “**Werte**” ville ikke blive brugt i dialektale sammenhæng, og det andet ord lyder dialektalt [hea:tn].³⁷ Ordet “**ke:ne**” (‘ingen/intet’) indeholder igen en mesolektal monoftong samt den til fuldvokal restituerede udlydsschwa.

- (16) “Die Jugend hat **ke:n** [dialekt ‘ka’] **Ideal** [eksisterer ikke i dialekt],
 kan [‘keinen’] **Sinn** [eksisterer ikke i dialekt] für woare [wahre] **Werte** [eksisterer ikke i dialekt]
 ‘Ungdommen har ingen idealer, ingen sans for sande værdier.’
 Den jungen Leuten [dial. ‘de jungan Łe:t’] geht's zu gut [dial. ‘geht's z'guat’], sie kennen **ke:ne**
 Härte [dial. ‘de kennan ka Hea:tn’]!”
 ‘Det går de unge mennesker for godt, de har ingen modstandskraft.’

Følgende vers, der afslører citatets typiske afsendere som korrupte og skinhellige, er holdt i dialekt, med undtagelse af det dannede ord “Skandal”:

- (17) So reden de [‘die’], de nur in Oasch krœ:n [‘die nur in den Arsch kriechen’],
 Schmiagö:d nehman [‘Schmiergeld nehmen’], packeln tan [‘paktieren’],
 ‘Sådan taler de, der kun slikker andre mennesker bagi, tager mod bestikkelse og handler
 i porten.’
 Noch an [‘nach einem’] **Skandal**³⁸ daun [‘dann’] pensioniert wer'n [‘werden’],
 kurz: a [‘ein’] echtes Vurbüld [‘Vorbild’] san [‘sind’].
 ‘[der] bliver pensioneret efter en skandale, [som] kort sagt er virkelige forbilleder’.

8.3. “HERR INSPEKTOR” (østrigsk tiltale for en kriminalbetjent), 2019

Sidste station er igen en parodisk popsang, der gengiver forhørsituationer i småforbrydermiljøet i Wien. Både de forhørende betjente³⁹ og (de ikke-tilstående) småforbrydere taler dialekt, men betjentene skifter til mesolekt, når de bruger (rigtigt mange) juridisk-kriminologiske fagudtryk og citatlignende udsagn, som de (med samtidige trusler om vold og straf) forsøger at intimidere de forhørte med. Sangen slutter med fingerede gengivelser af en borgers opkald til alarmcentralen, hvor

³⁵ Tekst og musik: Wolfgang Ambros, 1975, som sammen med Georg Danzer og Ludwig Hirsch var en af de fremtrædende skikkelser i denne første (alvorlige) dialektbølge. <https://www.youtube.com/watch?v=EVoffqksUhc> sangtekst (her igen gengivet tilpasset): <https://www.flashlyrics.com/lyrics/wolfgang-ambros/zwickts-mi-70>.

³⁶ “Sinn” som ‘Zweck’ er dog del af dagligdagssproget/dialekt: “Des [‘das’] hot [‘hat’] kan [‘keinen’] Sinn” (‘das hat keinen Zweck’, ‘det nytter ikke noget’).

³⁷ Med tilføjelse af udlyds-*n*, hvilket er typisk for substantiver på -e i standard med feminint genus (Schuster & Schikola 1984: 119); sml. også Krankls “Setn” for “Seite” i vores eksempel (11).

³⁸ En dialektal form ‘skandœ:’ kan ikke helt afvises, men i denne sammenhæng understreger mesolektudtalen det alvorlige ved situationen, samt suggererer en skriftsproglig medieomtale.

³⁹ Nok fordi de både selv er fra beskedne kår, for at møde forbryderne i deres register og fordi bølgerne går højt (emotional emphase).

disse skifter mellem forholdsvis standardnær mesolekt (“offentlig” tale/alvorlig situation) og dialekt (emotional emfase).⁴⁰

I første del (forhørene, som er dialoger mellem betjentene og forbryderne) er de mesolektale juridiske og kriminologiske fagudtryk markeret med fed og eventuelt kommenteret. Die ekstensive dialektpassager er oversat til standard:

- (18) “Wie Sie wissen nix?“ Fongans ä [‘fangen Sie an’] zum **Koopariern** [*a*-lyden er mesolektal/dialektal; bemærk: rent syllabisk *n*]

‘Hvad for noget, ved du ikke noget? Begynd hellere at samarbejde’

Sunst fang i [‘sonst fange ich’] an zum **Eskaliern** [rent syllabisk *n*] und Sie Off werd'n [‘Sie Affe werden’] **inhafiert**

‘Ellers går jeg hårdere til den [begynder jeg at eskalere] og får sat Dem i spjældet, De abekat!’

Oiso heans [‘also hören Sie’] jetzt auf zum Liagn [‘Lügen’] und die Sache hot a G'sicht [‘hat ein Gesicht’]

‘Altså, hold nu op med at lyve og få sagen til at arte sig.’

Schauns [‘Schauen Sie’] **ich höre gerne zu** [efterligner betjentens offentlig tale: understreger forhørssituationens alvor/højtidelighed], drum dazöhns ma [‘darum erzählen Sie mir’] jetzt die G'schicht [‘Geschichte’]

‘Hør her [se her], jeg lytter gerne, så tag nu og fortæl mig historien.’

- (19) “Tuad ma lad” [‘Es tut mir leid’], a ned a so [‘nicht so! ’: forbryderens undskyldning er ikke nok], wos i mahn is a [‘was ich meine ist ein’] **Geständnis** [dial. ‘G'schtändnis’]

‘Beklager’, ikke på denne måde, det, jeg er ude efter, er en tilståelse.’

Waun i wü [‘wenn ich will’], dass ana singt [‘dass einer singt = ‘gesteht] bei mir, verhoft i gach in Fendrich [‘verhafte ich gleich mal den Fendrich’⁴¹]

‘Hvis jeg ønsker, at nogen tilstår („synger“), så arresterer jeg straks Reinhard Fendrich’
Schaun Sie, Ihna [‘Ihnen’] droht **Gefängnis** [dial. ‘G'fängnis’] und des kunnt i Ihna spoan [‘könnte ich Ihnen ersparen’]

‘Hør her, De risikerer at ryge i fængsel, og det kan jeg spare Dem for.’

Oiso heans [‘also hören Sie’] jetzt auf zum Singa [‘Singen’] und dazöhns ma dass as woan [‘erzählen Sie mir, dass Sie es waren’]

‘Så hold nu op med at angive [andre?] og sig, at det var Dem.’

- (20) Na eben, oiso redens [‘also reden Sie’], machens Ihna⁴² ned zum Offn [‘machen Sie sich nicht zum Affen’]

‘Nå, fint, så snak nu, gør nu ikke Dem selv til nar.’

Das Gesetz steht über allen [citat] und i brauch wen zum Verhoft'n [‘ich brauche jemanden zum Verhaften’]; bemærk, at den mesolektale variant *Verhaften* her er fravalgt, nok grundet rimforholdene]

‘Loven står over alle, og jeg er nødt til at anholde nogen.’

⁴⁰ Tekst og musik: popduo Seiler und Speer, som producerer både humoristiske og alvorlige dialektsange (dialekten i populærmusikken bliver nu om dage brugt i alle undergenrer), 2019;

<https://www.youtube.com/watch?v=A4Hd57gNsQ8>; sangtekst (igen tilpasset):

<https://www.kurtwagner.at/repertoire/liebertexte/herr-inspektor/>

⁴¹ Rainhard Fendrich, Wiener popsanger (ordspil bygget på *synge/tilstå*)

⁴² Bemærk det kun enkelte reflektivpronomen “Ihna“ (sml. fodnote 14 om funktionsordsfordobling).

(21) An die Gauner, an die **Verbrecher**An die leichten Madln ['Mädchen': 'prostituerede'], die **Gesetzesbrecher**

'Hør her, I slyngler, I forbrydere, I ludere og lovbrydere'

Justitia schläft nicht [citat] und hot kan ['hat keinen'] Humor

'Justitia sover ikke og har ingen sans for humor.'

Und wann ['wenn'] sie uns hoin kummt ['holen kommt'], dann sing ma ['singen wir'] im Chor

'Og når hun kommer for at hente os, så synger vi i kor.'

Sangen slutter med sekvenser af fingerede borgeropkald til alarmcentralen. Mesolektale former er markeret med fed; det bemærkes, at disse former nærmer sig standard: deres diftongbuer er kun lettere udfladet, én gang gengives en sætning helt i standard ("Das ist e:in doppelter Fall für die Polize:i!") – alt dette markerer den alvorlige og officielle karakter af talen. Dialektale former (der markerer emotionel emfase) er oversat til standard.

(22) Tuad ma lad ['Es tut mir leid!'] - So a [dial. 'eine'] **Frechhe:it** [relativ stejl diftongbue]!

'Beklager - Sikke en uforskammethed!'

Tuad ma lad - Herr Inspektor, hallo! Kummans schnö ['Kommen Sie schnell']!

'Beklager - Hr. betjent. Kom hurtigt!'

Tuad ma lad - Das ist **e:in** [dial. 'a'; standardudtale med stejl diftongbue] **doppelter Fall für die Polize:i** [tilbage til lettere flad diftongbue]!

'Beklager – Det er hele to sager på én gang for politiet.'

Tuad ma lad, mia datns jo wissn wanns so is ['wir würden es wissen, wenn es so wäre']

'Beklager, vi ville vide det, hvis det var sådan.'

Tuad ma lad - Also so **e:ine** [dial. 'a'] **Sauere:i** [dial. 'Soare': høj mesolekt trods emotionel emfase, nok grundet den officielle tale]!

'Beklager - Altså sikke en svinestreg!'

Tuad ma lad - Na sowos g'hert ['so etwas gehört'] **ja a:ngeze:igt!** [dial. 'jo āza:gt': høj mesolekt trods emotionel emfase, nok grundet den officielle tale]

'Beklager - Altså, sådan noget skal jo meldes til politiet!'

9. Konklusion

Den gængse østrigske dialektforskning anerkender eksistensen af et "Umgangssprache"-register, der udgøres af en blanding mellem træk af dialekt og standard, under udeladelse af de mest dialektale træk. Til gengæld arbejdes der ikke med noget særskilt mesolektalt register.

I denne artikel har vi argumenteret for, at der findes et sådant tredje sprogligt niveau. Vi har forsøgt at vise, at der findes særskilte former, der optræder systematisk, og som hverken findes i ren dialekt eller ren standard. Det drejer sig om systematiske hyperkorrekte morfofonologiske restitutioner og særegne (lange) diftonger, en konstriktiv *a*-lyd, samt nasalerede vokaler ved siden af restituerende fuldnasaler. Derudover findes der formentlig syntaktisk fordobling af bestemte funktionsord, men på dette område mangler der indtil videre systematisk (akademisk) historisk forskning. Disse former kan sådan set være oprindeligt dialektale, selv om de typisk (også) forekommer i mesolekt. De nævnte strukturelle træk, der hverken kan integreres i et standardsystem eller i et dialektsystem, gør det rimeligt at operere med en tredeling.

Ud over dette systemiske argument har vi også to argumenter angående dette registers sociale eksistens, dvs. eksistens i de talendes bevidsthed som en konceptuel enhed. For det første er det som et særskilt koncept på forskellige måder navngivet af medlemmerne af sprogsamfundet ("Fußballerdeutsch", "Gewerkschaftsdeutsch"), og for det andet har vi derudover ved hjælp af empiriske data vist, at denne mesolektale varietet opfylder nogle ganske bestemte pragmatiske funktioner, som kan forklare kodeskift mellem dialekt og mesolekt på den ene side og

standard og mesolekt på den anden, og at denne situation tilsyneladende har været stabil siden 1950'erne.

Litteratur

- Blommaert, Jan & Piia Varis (2013). 'Enough is enough. The heuristics of authenticity in superdiversity'. I Duarte, Joana & Ingrid Gogolin (red.), *Linguistic superdiversity in Urban Areas: Research Approaches (Hamburg Studies on Linguistic Diversity 2)*. Amsterdam: John Benjamins. 143-160. <https://doi.org/10.1075/hsl.2.10blo>
- Harnisch, Rüdiger (2018). 'Reanalyse durch Varietätenkontakt - Morphogenese durch Hyperkorrektur'. I Lenz, Alexandra Nicole & Albrecht Plewnia (red.), *Variation – Normen – Identitäten*. Berlin/Boston: DeGruyter. 219-239. <https://doi.org/10.1515/9783110538625-010>
- Harnisch, Rüdiger (2022). 'Analogie im Diastratum und verborgene Vertikalisierung im Synstratum'. I Vergeiner, Philip C., Stephan Elspaß & Dominik Wallner (red.), *Struktur von Variation zwischen Individuum und Gesellschaft. Akten der 14. Bayerisch-Österreichischen Dialektologietagung 2019*. Beiheft 189 zur Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. 39-47.
- Kim, Agnes, Carolin Schmid & Jan Luttenberger (2021). 'Das „Meidlinger L“ – Einem Sprachmythos auf der Spur. Teil 2: Kontaktlinguistische Perspektiven'. *DiÖ-Online*. <https://www.dioe.at/artikel/2792> (tilgæt 24.11.2024)
- Luttenberger, Jan, Carolin Schmid & Agnes Kim (2021). 'Das „Meidlinger L“ – Einem Sprachmythos auf der Spur. Teil 1: Phonetische und dialektologische Perspektiven'. *DiÖ-Online*. <https://www.dioe.at/en/article/2744> (tilgæt 24.11.2024)
- Martin, Victoria (1996). 'Modelle der Umgangssprache. Überlegungen zum theoretischen Status eines linguistischen Begriffs am Beispiel des Wiener Deutsch'. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik*, 63(2): 129-156.
- Moosmüller, Sylvia (2007). *Vowels in Standard Austrian German*. Habilitationsschrift, Universität Wien.
- Moosmüller, Sylvia & Ralf Vollmann (2001). '„Natürliches Driften“ im Lautwandel: die Monophthongierung im österreichischen Deutsch'. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, 20(1): 42–65. <https://doi.org/10.1515/zfsw.2001.20.1.42>
- Moosmüller, Sylvia (1991). *Hochsprache und Dialekt in Österreich: soziophonologische Untersuchungen zu ihrer Abgrenzung in Wien, Graz, Salzburg und Innsbruck*. Wien: Böhlau.
- Pucher, Michael & Peter Balasz (red.) (2022). *Akustische Phonetik und ihre multidisziplinären Aspekte. Gedenkschrift für Sylvia Moosmüller*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. <https://doi.org/10.1553/978OEAW86878>
- Rausch-Supola, Michaela, Sylvia Moosmüller, Hannah Leykum, Carolin Schmid & Jan Luttenberger (2022). 'Die Ausbreitung des Wiener velarisierten Laterals: ein Vergleich Wien - Neunkirchen'. I Pucher, Michael & Peter Balasz (red.), *Akustische Phonetik und ihre multidisziplinären Aspekte. Gedenkschrift für Sylvia Moosmüller*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. 113-135.
- Schuster, Mauriz & Hans Schikola (1984). *Sprachlehre der Wiener Mundart*. Wien: Österreichischer Bundesverlag.
- Soukup, Barbara (2009). *Dialect use as interaction strategy: A sociolinguistic study of contextualization, speech perception, and language attitudes in Austria*. Wien: Braumüller.
- Soukup, Barbara (2021). 'Spracheinstellungserhebung mit der 'Linguistic Landscape-Guise Technique': Zur Wirkung von Dialekt und Standard in der österreichischen Sprachlandschaft'. *Wiener Linguistische Gazette*, 89: 235-304.

- Vollmann, Ralf (2022). 'Standard language and dialect: sociophonological perspective'. I Pucher, Michael & Peter Balasz (red.), *Akustische Phonetik und ihre multidisziplinären Aspekte. Gedenkschrift für Sylvia Moosmüller*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. 33-48.
- Wehle, Peter (1980). *Sprechen Sie Wienerisch? Von Adaxl bis Zwutschkerl*. Erweiterte und bearbeitete Neuauflage. Wien: Ueberreuter.
- Wiesinger, Peter (2008). *Das österreichische Deutsch in Gegenwart und Geschichte*. Wien: Lit-Verlag.
- Wolff, Gerhart (1994). *Deutsche Sprachgeschichte*. Tübingen & Basel: Francke Verlag.